

a vezetőségről. „Minden főnök egy fasz. Hiába akar jópofizni, meg barátkozni. Jó, a mi főnökünk aránylag rendes. Ha kérek tőle ezt-azt, üres zsákot, raklapot, kis vasat, ilyesmit, akkor ad. De amúgy egy rohadék. Ül az irodában, irkálgat-firkálgat, mi meg meggebedünk a tehének között, vagy a földeken” – hallatszlik a félhangos morgolódás az öltözőben, a gépi kávé és egy szál ukrán cigi között (179).

Mindenki ismeri ezt a szöveget, mégsem lenne szabad elmenni mellette. Hány munkahelyen hangzik el ez napról napra, és hányan élnek így: hajnalban bekarikázni vagy bevolánozni a „dolgozóba”, lehúzni egy tizenkét órás műszakot, hogy holnap se legyen másként, az életre szóló keserű szájízen pedig nem segít a reggeli mókamiki műsorvezető, az olajozásként lenyomott féldekás cseresznye sem.

A *Nem boci!* talán legnagyobb erénye, hogy emléket állít ezeknek a kipufogófüstben, hajnali ébredésekben elmálló életeteknek. Másként ki gondolna Mari nénire, aki évtizedeken át gubbasztott a portásfülkében, lábosából folyamatosan eszegetve? Vagy a tökig olajos szakira, aki évszám ki sem jön garázsából, és még karácsony este is szerelget valamit? A sötét képű Janira, aki langyos sörön és kenyéren élt, amíg élt – romos házát már benőtte a gaz.

Hartay Csaba gondol rájuk, és beszél helyettük, az ő hangjukon. Igaz, néha csúfokodik velük: a könyv utolsó oldalai már inkább tűnnek a munkásoktól gyűjtött bakileltárnak, mint egy novellafüzér szerves részének. Ezek a *Nem boci!* számomra leginkább megkérdőjelezhető írásai. Talán megmosolyogtató, ha valaki helytelenül fogalmaz vagy használ idegen szavakat, de mindezt feljegyezni, sőt kommentálni az írástudó árulásának tűnik. Továbbá a könyv összhatásán ront, ha az erős szövegeket egy innen-onnan összedobált „tücsök és bogár” rovat követi.

Változó minőségűek Földi Andreának a novellákat kísérő grafikai is: vannak ugyan jól eltalált részletek (keményen összeszorított, cigi morzsoló száj, romos tanya), máskor viszont a rajzok túl sokat akarnak elmondani a választott témáról – túl édeskés stílusban.

A kötetet szerencsére végül helyrerántja a fajsúlyosabb záró novella. A *Bedarál az agrárium* kemény számvetés a kettős hivatástudat felőrlő harcáról: nem tudni, az író vagy a gazda kerül-e ki belőle győztesen. Hartay mintha az előbbinek szurkolna, de középut nincs, valamelyik szerep kisajátítja majd viselőjét. „Beszippann majd téged is. Hiába vedred itt magad, hogy te más beállítású vagy [...] neked itt az irodalom, ami kikapcsol. Meg a hülye blogod. Akkor is beissza magát a bőröd

alá a tehénszag. Megfertőz [...] Felzabál a mezőgazdaság” – mondja magának keserűen az elbeszélő (227), és ebben ott van a rá testált feladattal szembeni lázadás is: nem veszíthetem el magamat, nem veszíthetem el a saját hangomat a daráló fogaskerekeinek zúgásában, ahogy apámmal történt. Bár az összegzés pesszimista, jócskán túlzó is: Hartay Csaba mesélkedve nyolc kötet után is megmaradt, a *Nem boci!* alapján pedig egyáltalán nem tűnik elveszettnek.

Krzysztof Varga

Mangalicacsárdás

Fordította Pálfalvi Lajos

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2015

Seres Nikoletta

ISMERŐS ÉTEL, IDEGEN ÍZ

Krzysztof Varga *Mangalicacsárdás* című kötetét a kezemben tartva az az érzésem, hogy ez már egy sokat olvasott könyv: a borító kissé kopottas széleivel azt a hatást kelti, hogy nem egy friss kiadvánnyal van dolgom, holott a címlapon az évszám egyértelmű. Az olvasás után ébredek rá a borítótervező, Baranyai B. András leleményére: a téma az, amely kissé kopottas; az ábrázolt világ az, melyet már sokan olvastak és megírtak, köztük félig lengyel, félig magyar származású szerzőkkel. Varga *Turulpörkölt* című könyvében kezdte el Magyarország és a magyar identitás feltérképezését, ám míg korábbi kötetben Budapestet a főszerep, addig a *Mangalicacsárdás*ban a vidék, főként az Alföld kerül a középpontba.

A *Turulpörkölt* előszavában a szerző úgy fogalmaz, hogy ezt a könyvet a lengyel olvasóknak írta. A magyar kiadáshoz fűzött használati utasítás lényegében azt a kérdést igyekszik megválaszolni, hogyan olvasható a könyv itt, Magyarországon. A *Mangalicacsárdás* e szöveg folytatásának is tekinthető, de aktuális-e még ez a dilemma? Ebben a második könyvben ugyanis megmarad az a kívülről nézőpont, amely az elsőt egyedivé tette, de mintha nem lenne akkora a távolság, és már nemcsak rólunk, hanem hozzánk is beszélne. A *Mangalicacsárdás* egy sajátosan felépített szöveg, melyet a műfaj szempontjából behatárolni lehetetlen vállalkozás. Egyszerre napló, útikönyv, művészeti album, történelmi ismeretterjesztés és gasztronómiai kalauz. Ezek összefonódásából rajzolódik ki Varga magyarságportréja – a következőkben kísérletet teszek az így felsejlő kép rétegeinek a bemutatására.

Az egyik ilyen eleme a könyvnek a gyerekkori emlékek, a személyes érintettség megírása, ami egy naplószerű olvasatot tesz lehetővé. Krzysztof Varga édesapja Komáromban született, majd a hatvanas években került Lengyelországba, ahol feleségül vett egy lengyel nőt, és letelepedett. Olvashatunk a család magyarországi nyaralásairól, az egyik ilyen alkalommal elfogyasztott gombás rántotta ízéről, egy budapesti vendéglő 1982-es étlapjáról. A szerző szerint „az apa alakja a legelhasználtabb irodalmi klisék egyike” (63), és valószínűleg ezért nem Varga Béla személye köré szerveződik a szöveg, de ennek ellenére maga a könyv, ahogy a bélyeggyűjtemény is, „papír emlékművé” (28) válik. A gyűjtemény rendezésének mintája, mely az apa emlékének ápolásaként jelenik meg, egyfajta értelmezési keretet ad az olvasónak, valamint ez a párhuzam egy szerzői szereplehetőséget is felkínál: Krzysztof Varga így mint gyűjtő tűnik elő, aki ezt a tevékenységet kiterjeszti a magyar kultúra egészére.

A *Mangalicacsárdás* egy másik aspektusa – amely útikönyvjellegét adja – a városok bemutatása a külvároستól, a pályaudvaroktól a vásárcsarnokokon át az emlékművekig, múzeumokig és templomokig. A mozgás iránya, ahogy szerzőnk a külső területektől indulva ismerkedik meg a helyszínnel, és fokozatosan halad a belső, központi részek felé, az ábrázolt világhoz való viszonyát is leképezi. Krzysztof Varga nagy körültekintéssel vezeti végig az olvasót a magyar városokon: Pécs kis utcáin vagy a kecskeméti Cifrapalotában járhatunk, a nyíregyházi „szecessziós-posztkommunista-kapitalista neobarokk” (121) építészetet és a makói Hagymatikum fürdőt szemlélhetjük, valamint ellátogathatunk a bajai halászléfesztiválra is.

A különböző művészeti alkotások is jelentős szerepet kapnak a kötetben, különösen azok az irodalmi művek, amelyek valamilyen történelmi eseménnyel hozhatók összefüggésbe. Például Molnár Ferenc klasszikusát, *A Pál utcai fiúkat* szerzőnk az I. világháború felől értelmezi; úgy tekint a regényben szereplő gyerekekre, mint a huszonöt évvel később a frontvonalon elesett katonákra. Ebből a nézőpontból úgy tűnik, hogy a VIII. kerületi, a Pál utcai fiúkat mintázó szoborcsoporttal „egy egész nemzedéknek állítottak [...] emléket” (197). Varga felvonultatja széleskörű zenei és filmes ismereteit, a képzőművészet pedig múzeumi látogatások alapján jelenik meg a szövegben: a 19. századi festészet például a magyar történelem nagy alakjait és eseményeit bemutató *Hősök, királyok, szentek* című kiállítás kapcsán.

A történelmi áttekintések során a legnagyobb hangsúlyt a nemzeti veszteségekre helyezi a szerző; meglátása szerint a magyarság ezeken keresztül határozza meg magát. Elsősorban Trianon hatását vizsgálja, de az I. és II. világháború, valamint a törökökkel és az osztrákokkal folytatott harcok is helyet kapnak a szövegben, mivel „a magyar nemzetet nagyrészt e háborúk emlékezete alakította” (126). A pécsi vásárcsarnokban járva a savanyúságos pult is szimbolikus jelentőségre tesz szert: „a modern Giuseppe Arcimboldo pedig el tudná készíteni ebből a híres magyarok, Kossuth és Széchenyi, Gyurcsány Ferenc és Orbán Viktor portréit, mindegyik savanyú káposztából, uborkából és karfiolból, patisszomból és kis tökből készülne, íme, ez lenne a magyarság és a magyar történelem, a magyar dicsőségben és a magyar vereségekben megsavanyított Magyarország, a magyar politikában és a belső magyar gyűlöletben való megsavanyodás kvintesszenciája” (51). Az idézet is mutatja, milyen mélyen gyökerezőnek látja Varga a magyarok traumatizált történelemszemléletét. Ezt a részletet azonban nem kizárólag az illusztrálás szándékával emelem ki. A napokban jelent meg ugyanis az interneten Szép Éva és Csáki László képzőművészek alkotása, *A miniszterelnök portréja*; a mű különlegessége, hogy több kiló szalonnából készítették el Orbán Viktor arcképét.¹ Varga írásának egyes részleteit és a szalonnamozaikot összeköti az aktuálpolitikai reflexió, és az ilyen alkotások egy-egy válasznak is tekinthetők a művészet és a politika (tágabb értelemben a társadalom) kapcsolatának bonyolult kérdésére.

A *Mangalicacsárdás* fő alkotóeleme a magyar gasztronómia. A kötet terjedelmes része a hagyományos ételek végigkóstolásáról, az éttermek,

1 Lásd TAMÁS Bence Gáspár, *Így néz ki Orbán Viktor négy kiló szalonnából*, 444.hu 2015. május 16., <http://444.hu/2015/05/16/elkeszult-orban-viktor-szalonnaportreja/>.

kocsmák és büfék bemutatásáról szól, mivel „a magyar konyha tartósbabb alapja a nemzetnek, mint a kereszténység” – állítja a szerző (32). Ez a kijelentés megakaszthatja az olvasót, mert amikor kulturális identitásunk meghatározásáról van szó, talán a legkevésbé a konyhaművészet az, amire gondolunk. A szerzőt viszont az a felismerés vezetheti, hogy az irodalmi és képzőművészeti alkotások *maradandó* és kézzelfogható részét képezik kultúránknak, mégis a gasztronómiánk az, ami *állandó* és változatlan marad.

Ez az öt hozzávaló rétegződik tehát a *Mangalicacsárdás* oldalain: így készül az irodalmi rakott krumpli. De mi teszi könnyen fogyaszthatóvá ennek a nehéz, „gyomrot megülő ételnek” (235) e különös változatát? Varga mindenre nagy figyelmet fordítva járja be az országot, és a kötetet az különbözteti meg az útikönyvektől, hogy nem egyszerű leírásokról van szó, hanem a szerző folytonosan értelmezi is élményeit és tapasztalatait. Az *Iskola a határon* és az *Abigél* összehasonlítása, Báthori Erzsébet alakjának követése a popkultúrában, az új magyar alkotmány illusztrációinak elemzése vagy a Győzike sikerének titkáról való elmélkedés mind azt bizonyítják, hogy a szerző a lehető legtöbb oldalát igyekszik megismerni az „egyre inkább mitologikus” (159) magyarságnak. A kötet szerkesztésmódjából adódóan, a különböző rétegek egymásra hatásával és keveredésével egy nagy összefüggérendszerre válik a szöveg, megjelenítve a magyar kultúra felépítését – ahogyan azt Krzysztof Varga látja –, és összességében nagyon ismerős képet mutat az országról.

Az ismerős közeg megteremtése egy szókimondó és bizonyos értelemben szenttelen hanggal párosul, ennek megképzésére pedig az a jellegzetes külső nézőpont ad lehetőséget, amely meghatározza a művet. A szerző kívülállóként utazgat Magyarországon, azonban már otthonosan mozog ebben a környezetben; nem érzi magát turistának, sőt így fogalmaz: „étkezési kérdésekben radikálisan magyar vagyok” (79). Olyan nyelvi lendülettel, néhol közönségesbe hajló beszédmóddal fessegeti a magyar identitás kérdéseit, amely egyszerre meghökkenítő és humoros; megakasztja az olvasást, miközben mosolyra is készíten, de előfordulhat, hogy valaki számára éppen ez teszi nehezen emészthetővé a művet. A szegedi Pantheon szobrai előtt sétálva figyel fel például arra, hogy „hatalmas mennyiségű madárszar csordogál lefelé a nagy magyarok mellszobrain” (226). A leírásban záporozik a galambürülék Csokonai, Petőfi, Bartók fejére. Elmélkedése végén pedig arra a következtetésre jut, hogy „a nép nagyjából ugyanúgy tesz a nagy művészeire,

mint a galambok” (226). Ilyen és ehhez hasonló beszámolók fűszerezik Krzysztof Varga kötetét.

A *Mangalicacsárdás* olvasása során kultúránk számtalan részletét megismerhetjük a szerző interpretációjában, aki gyűjtői figyelemmel rendezti szöveggé a magyarság általa meghatározónak vélt elemeit. A könyv néhol azt a hatást kelti, mintha idegenvezetésen vennénk részt, ami – valljuk be – zavarba ejtő felismerés. Nemcsak önismeretünk hiányosságaival szembeesít, hanem azzal is, hogyan válunk láthatóvá idegenként.

Vinkó József

Szellem a fazékból Gasztrótörténetek

Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó
Budapest, 2014

Zsávolya Zoltán

AZ ÍZEK ÉS A LÉLEK

Ami biztos: Vinkó József a tárca egyedi vonásokat is hordozó változatát hozza létre mostani könyvében közreadott, eredetileg a Heti Válasz hasábjain megjelent írásaiban. Ami nem biztos: a tárca poétikai meghatározása... De ez nem akkora baj. A tárcaműfajról itt és most elég annyit tudni, hogy az hol a publicisztika vagy a lazítottabb értekezés (inkább az esszészerű tanulmány, az „etűd”) irányába mutató, hol pedig az elbeszélő kispóza, akár a novella felé hajló narratív képlet. Esetenként a két irány között egyensúlyozó, netán azokat valamilyen módon egyesítő képződmény. Vinkó József hatvannyolc szövegből álló kötet-vállalkozásának darabjai mármost nem elbeszélések a szónak abban